Tornen les esquerres llatinoamericanes?

L'Amèrica Llatina pateix una situació de dependència econòmica dins d'un capitalisme global. Les esquerres intenten, amb més o menys sort, implementar polítiques redistributives

Majo Siscar

Les esquerres del món tornen a mirar altre cop cap a l'Amèrica Llatina. S'hi viuen temps convulsos: El triomf electoral del kirchnerista Alberto Fernández a l'Argentina, el torcebraç de la societat xilena contra les polítiques neoliberals, les protestes a Haití i l'enderrocament del 'paquetazo' a l'Equador. Però el context regional ha canviat molt des que fa dues dècades la regió emocionava els moviments socials occidentals, des del centreesquerra de la xilena Michelle Bachellet fins a l'anarquisme vertical de l'EZLN passant pels governs del "socialisme del segle XXI". **Com es troben les esquerres llatinoamericanes després de l'onada conservadora** que es va consolidar amb la presidència de Jair Bolsonaro al Brasil ara fa un any?

El secretari d'Estat dels Estats Units, Michael R. Pompeo, manté una conferència de premsa conjunta amb el president equatorià, Lenín Moreno, a Guayaquil, Equador, aquest juliol / US DEPARTMENT OF STATE

Perifèria, dependència econòmica i neoliberalisme

A més del passat colonial, un dels pocs punts en comú dels 26 països de l'Amèrica Llatina és que són economies primàries exportadores. Això condemna la regió a una situació de perifèria i de

dependència econòmica dins d'un capitalisme global que soterra els interessos de cada Estat pels de les multinacionals i organismes internacionals com el Fons Monetari Internacional (FMI). Un repte enorme per plantejar polítiques redistributives necessàries.

Precisament a l'**Argentina** l'esquerra kirchnerista torna davant l'emergència econòmica que ha aprofundit el Govern neoliberal de Mauricio Macri. Un país que produeix menjar per a deu poblacions com la seva té cinc milions d'habitants que no tenen res per ficar-se a la boca, i més d'un terç de la població en situació de pobresa. Des del 2015, la moneda s'ha devaluat un 82% i l'Argentina deu 50.000 milions de dòlars més al Fons Monetari Internacional (FMI), que lliguen de peus i mans futures polítiques pel canvi. Econòmicament parlant, Macri ha fet més mal en quatre anys que tota la dictadura. Aquest escenari. que hereta ara Alberto Fernández, serà ple de conflictivitat social, i és més que probable que la societat argentina l'avanci per l'esquerra. És el que li està passant a Andrés Manuel López Obrador a Mèxic, que en menys d'un any de mandat ha passat de l'encantament a les primeres decepcions.

Els condicionaments d'ajustament pressupostari de l'FMI també van ser els que van motivar les mesures impositives del president de l'**Equador**, Lenín Moreno, conegudes com el 'paquetazo'. Moreno, que va guanyar gràcies a l'herència de Rafael Correa, es va desmarcar immediatament del seu antecessor, va virar a la dreta i va restablir les relacions amb l'FMI. Seguint les seves directrius, ha desmantellat la despesa pública i ha comprat el discurs neoliberal que assegura que el principal problema econòmic és el dèficit fiscal. Però **no comptava amb la resistència social, que a l'Equador enderroca presidents**. Com fa dues dècades, la Confederació de Nacionalitats Indígenes de l'Equador (Conaie), amb alguns sindicats, han articulat el malestar de les poblacions empobrides, urbanes i camperoles.

> La fi del cicle de governs progressistes la van anunciar les enormes mobilitzacions en més de 350 ciutats brasileres al juny del 2013

El lideratge indígena serveix un cop més de contrapès al poder polític a l'Equador; ja ho va fer als anys 90, als 2000 i també el 2015 amb un Correa amb brots autoritaris. Però sobretot torna a assenyalar que les resistències genuïnes al neoliberalisme les lideren els moviments socials. L'investigador Raúl Zibechi recorda, en un article recent al diari mexicà *La Jornada*, com la fi del cicle de governs progressistes el van anunciar les enormes mobilitzacions en més de 350 ciutats brasileres al juny del 2013 i que, mesos després, es repetien a l'Argentina i van anunciar la derrota del kirchnerisme.

El primer president d'esquerres des de fa més de mig segle a **Mèxic confronta el neoliberalisme amb un projecte d'ampliació de l'Estat i de redistribució de la riquesa**, que recorda els estats nacionalpopulars dels anys 60 i 70, però en una època en què els models anteriors semblen haver-se esgotat. López Obrador segueix parlant de "primer els pobres" en un moment de reivindicacions identitàries, de crisi del model energètic, i d'una violència criminal desbordada per una guerra, mal anomenada contra les drogues, heretada des de fa dos sexennis.

Les seves polítiques de distribució, treball i reactivament de la producció han topat amb certa reticència de les elits però també amb alguns factors que se li escapen de les mans al mandatari, com l'*efecte Trump*, les guerres comercials i un context internacional desfavorable. Això ens planteja el **dubte de si un Govern d'esquerres a l'Amèrica Llatina pot funcionar de manera aïllada**.

Un dels grans encerts d'Hugo Chávez a **Veneçuela** va ser erigir-se com un contrapès regional del neoliberalisme i de la influència dels EUA a la regió. El seu mecanisme d'integració econòmica,

l'Aliança Bolivariana per als Pobles de la Nostra Amèrica (ALBA), va permetre apostes esquerranes en països empobrits com Hondures. Però, en canvi, **una mala praxi econòmica a l'interior, una guerra comercial i l'aïllament polític el van dur a la crisi**. Però una de les lliçons veneçolanes per a López Obrador és evitar l'aïllament.

Bolívia s'ha mantingut, tot i l'oposició creixent, gràcies als bons resultats econòmics. Malgrat la recessió que pateix el continent, el PIB de Bolívia seguirà creixent enguany un 4%, en **un cicle de prosperitat continuada que ja dura 15 anys**. El miracle del progressisme llatinoamericà es va basar en els alts preus de les matèries primeres (el petroli, el gas, la soja…) que van lubricar les polítiques socials. Com assenyala Zibechi a l'article esmentat, van permetre "millorar l'ingrés dels més pobres sense tocar la riquesa". Amb la caiguda de preus al mercat internacional, Bolívia és l'únic país que va capejar el temporal. Potser perquè a la combinació d'estatisme en les àrees estratègiques del gas i de l'electricitat i el respecte als grans capitals nacionals, hi ha sumat una política monetària pròpia, al marge de la dolarització i de la devaluació, que permet viure dels recursos naturals sense empenyorar les reserves nacionals, com els ha passat a Veneçuela, a l'Argentina o a l'Equador. El periodista Fernando Molina ho descriu molt profusament en aquest article.

> Hi ha el dubte de si un Govern d'esquerres a l'Amèrica Llatina pot funcionar de manera aïllada

Tot i aquests resultats macroeconòmics, les acusacions de frau electoral cap a **Evo Morales** no venen només de la dreta, sinó també de la societat més crítica que no comparteix que el president s'hi perpetuï a costa de la democràcia. **Morales s'ha desconnectat de les forces transformadores**, però sobretot pateix una deriva personalista que li ha fet perdre el capital ètic. Res de comparable, però, amb l'autoritarisme de Nicolás Maduro a Veneçuela o el règim repressiu de Nicaragua, amb morts i centenars de presos, digne d'una dictadura.

Veneçuela a banda, el manteniment d'Evo Morales al poder a Bolívia, el retorn de l'esquerra a l'Argentina i la continuïtat previsible del Front Ampli a l'Uruguai podrien fen pensar en un nou **reforçament de les esquerres partidistes, des de l'extrem sud fins a l'hemisferi nord**.

Una reunió plenària del Consell Nacional Indígena de Mèxic / CNI

Els límits de les esquerres llatinoamericanes?

En aquesta direcció apunta la voluntat explícita de Mèxic d'assumir la presidència l'any que ve de la Comunitat d'Estats de l'Amèrica Llatina i el Carib (Celac) que podria anar construint un nou eix progressista Mèxic – Buenos Aires. Ara bé, aquest eix té reptes conflictius. El primer és que, tenint en compte els baixos preus del petroli i les altres 'commodities', **cal començar a tocar la riquesa de les elits per mantenir un Estat redistribuïdor**. Això, però, ataca frontalment els pactes històrics d'impunitat entre les elits, que havien atacat fins ara perquè els deixaren arribar al poder.

La segona fita és **explorar noves vies de generar riquesa més enllà de l'explotació de recursos naturals**, concentrats majoritàriament en territori indígena, que veu amenaçat el seu ecosistema i mode de vida. A Mèxic aquesta crítica l'encapçalen l'EZLN i el Consell Nacional Indígena, que, tot i les similituds per composició, reivindicacions i temporalitats amb l'equatoriana CONAIE, no tenen la mateixa incidència política ara mateix. Tanmateix, tenen focus de resistència arreu del país i ja estan complicant alguns dels projectes cabdals de López Obrador: el Tren Maia, el canal sec a l'istme de Tehuantepec,… S'articulen amb el moviment feminista, amb el LGBTI i amb els ambientalistes, per proposar nous models de desenvolupament que passin per una altra relació amb el territori i amb els nostres cossos.

> Les esquerres partidistes llatinoamericanes encara tenen la idea de progrés i el model de desenvolupament occidental com a marc mental

Aquesta sostenibilitat de la vida és la gran mancança de les esquerres partidistes llatinoamericanes, que encara tenen la idea de progrés i el model de desenvolupament occidental

com a marc mental contra la desigualtat. Si voleu aprofundir més sobre això, cal llegir la sociòloga argentina Maristella Svampa, que reclama una perspectiva contrahegemònica des de la perifèria en l'escenari actual de greu crisi socioecològica.

Les esquerres també rellisquen davant lluites pels drets sexuals i reproductius. Mentre no es desempalleguin de la influència religiosa, el progressisme llatinoamericà seguirà deixant passar el carro del feminisme, el moviment social més potent dels darrers anys i que també mobilitza la regió de sud a nord. Ni tan sols López Obrador, que li va picar l'ullet en conformar un gabinet paritari, va saber reaccionar davant les protestes contra els feminicidis a l'estiu. Si volen ser una opció de continuïtat davant l'auge del nou feixisme que a Amèrica representen l'eix Bolsonaro-Trump, les esquerres llatinoamericanes han d'ampliar l'agenda de classe a les reivindicacions pel territori i per la identitat, sigui de gènere, sexual o d'ètnia. De fet, fa dècades que els indígenes d'arreu de l'Amèrica Llatina li ho demanen.

Jair Bolsonaro, saludant a la sortida del col·legi electoral durant les eleccions al Brasil, el 28 d'octubre de 2018 / REUTERS – ACN

Bolsonaro-Trump, el nou feixisme a Amèrica

Contra les reivindicacions ecologistes, feministes, populistes, s'ha aixecat un nou feixisme, que a Amèrica representa l'eix Bolsonaro-Trump, però on també podríem inserir socis menors com Ivan Duque, a Colòmbia, un país on en els darrers dos anys han assassinat mig miler de líders socials, o Sebastián Piñera, a Xile, que afronta militarment els conflictes socials i en cinc dies de protestes al carrer ja havia confirmat 18 assassinats polítics.

Xile és l'exemple de com el neoliberalisme s'ha imposat amb foc i sang a l'Amèrica Llatina, als anys 70 amb la dictadura de Pinochet i ara aplicant mesures de guerra a una protesta que mostra l'enorme malestar social contra un model que, tot i les dades macroeconòmiques, s'ha construït sobre l'endeutament de la ciutadania que ara ja es troba ofegada. El moviment estudiantil del 2011 protestava contra la mateixa impossibilitat de viure, pagar l'educació, la salut… i, si bé el Govern de Piñera no va reaccionar, tampoc no ho va fer l'executiu presidit per la socialista Michelle Bachellet (2014-2018), que va governar entre el primer i el segon mandat de Piñera. Això fa palès el decalatge entre les demandes socials i la política institucional.

> Caldrà veure si l'eix Mèxic -Buenos Aires pot contrarestar les reaccions autoritàries i evitar que segueixin consolidant-se

Mentrestant, al Brasil, al cap d'un any de guanyar les eleccions amb el 55% dels vots, el suport a Bolsonaro cau en picat: però el mateix sector de la societat que va veure millorar la seva condició de vida amb el Partit dels Treballadors ja no considera aquesta formació d'esquerres.

La fragilitat del projecte polític i econòmic progressista ha detonat una reacció virulenta contra l'expansió de drets. Però ara cal veure si l'eix polític Mèxic – Buenos Aires pot contrarestar aquestes reaccions autoritàries i evitar que segueixin consolidant-se contra la tendència internacional. Tot i això, la contestació més gran la tindran al carrer, fruit d'un context amb nous conflictes socials, més i més desigualtat, discursos punitius i la crisi de partits. Els vents de canvi seran més aviat remolins.